

“CẬU ẨM NGÂY THƠ” CỦA NATSUME SOSEKI VÀ VẤN ĐỀ GIÁO DỤC NHẬT BẢN THỜI MINH TRỊ

• Nguyễn Thị Thu Giang^(*)

Tóm tắt

Natsume Soseki được đánh giá là một trong những trụ cột của văn học Nhật Bản hiện đại. Sự nghiệp sáng tác của ông rất dồi dào với hơn hai mươi tiểu thuyết, nhiều thi phẩm, bài phê bình và tiểu luận. “Cậu ẩm ngây thơ” là một tiểu thuyết đậm chất trào phúng, châm biếm trong giai đoạn sáng tác đầu tiên của Natsume Soseki. Tác phẩm không chỉ phác họa bức tranh về vẻ đẹp tâm hồn con người Nhật Bản mà còn góp một tiếng nói bàn về tình hình giáo dục nước Nhật thời kì Minh Trị với những ý tưởng giáo dục vô cùng mới mẻ và bức thiết.

Từ khoá: Cậu ẩm ngây thơ, Botchan, Natsume Soseki, văn học Nhật Bản hiện đại, giáo dục Nhật Bản thời Minh Trị.

1. Đặt vấn đề

Giáo dục và phát triển giáo dục là một vấn đề lớn của mỗi cộng đồng, dân tộc. Trong thời đại hiện nay, phát triển giáo dục ngày càng đóng vai trò quan trọng và đang trở thành một phần không thể thiếu trong đường lối phát triển của nhiều quốc gia. Bối cảnh toàn cầu hóa với sự phát triển mạnh mẽ của nền kinh tế tri thức đang đặt ra một yêu cầu cấp thiết đối với mỗi cộng đồng, mỗi dân tộc, mỗi quốc gia, đó là phải tạo lập một nền giáo dục năng động và bền vững. Nói cách khác, phát triển giáo dục sẽ mở ra con đường thuận lợi để các quốc gia, dân tộc có thể hội nhập quốc tế một cách nhanh chóng.

Qua câu chuyện người thầy giáo trẻ về dạy học ở một vùng quê xa xôi hẻo lánh, tác phẩm *Cậu ẩm ngây thơ* đã phản ánh một cách chân thực thực trạng giáo dục thời kì Minh Trị và từ đó đề xuất những ý tưởng giáo dục vô cùng mới mẻ và bức thiết. Qua những vấn đề đó, chúng ta thấy rằng những tư tưởng về giáo dục đầy nhiệt huyết và thức thời của Fukuzawa Yukichi trong tác phẩm *Khuyến học*^(*) đã có ảnh hưởng rất lớn đến Natsume Soseki.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Giới thiệu về tác giả và tác phẩm

Natsume Soseki (1867 - 1916) là nhà văn, nhà thơ, nhà lý luận văn học và chuyên gia văn học Anh. Tên chính thức của ông là Natsume Kinnosuke. Bút danh Soseki chữ Hán là “sáu thạch” có nghĩa là súc miệng bằng đá, lấy từ điển tích “sáu thạch trầm lim” của Trung Quốc, mang

ý nghĩa là kiên cường, cứng rắn.

Trong 49 năm cuộc đời, ông có 10 năm viết văn chuyên nghiệp, Natsume Soseki đã để lại nhiều kiệt tác, trong đó có các tác phẩm tiêu biểu như *Tôi là con mèo* (1907), *Tháp Luân Đôn* (1904), *Cậu ẩm ngây thơ* (1906), *Gối cỏ* (1907), *Người đi đường* (1912 - 1913), *Cỏ ven đường* (1915), *Sáng tối* (1916)... Ngoài ra, ông còn để lại nhiều tác phẩm lý luận văn học và thơ. Natsume Soseki là một nhà văn, nhà thơ, nhà trí thức đa dạng, có tài năng đặc biệt. Cuộc đời và sự nghiệp văn học của ông có nhiều nét độc đáo mà Kenzaburo Oe đã gọi là một hiện tượng lạ lùng hiếm có của văn học Nhật Bản.

Cậu ẩm ngây thơ (Botchan) là một quyển tiểu thuyết trong trẻo, hồn nhiên và thực sự hài hước. Tác phẩm đăng lần đầu tiên trên tạp chí *Hototogisu* (Chim tứ quý) năm 1906. Bối cảnh của truyện lấy nguyên mẫu từ trường trung học Matsuyama, nơi ông đã dạy học một năm (1895 - 1896). Nhân vật chính của câu chuyện là anh chàng Cậu ẩm ngây thơ. Thuở nhỏ, cậu là người ngay thẳng, không biết tính toán nên trong gia đình thường bị thiệt thòi. Nhưng nhân vật ấy lại được coi là tuyệt vời nhất trong mắt bà Kiyō, một người giúp việc nhà. Đây yêu thương và tin tưởng, với bà, Cậu ẩm là người thẳng thắn, trong sạch nhất và nhất định sẽ mua nhà để bà về sống cùng.

Sau khi tốt nghiệp, cậu trở thành một giáo viên dạy Toán ở một trường tỉnh trên đảo Shikoku. Câu chuyện hầu hết xảy ra ở ngôi trường này, ở một nơi không phải Tokyo hoa lệ. Chính nơi ấy, cậu còn bộc lộ nhiều sự “ngu ngốc” của mình hơn,

^(*) Trường Đại học An Giang.

liên tục bị bọn học trò chế giễu, chọc phá, nhòm ngó, liên tục gặp những chuyện rất khó hiểu, bực bội với đồng nghiệp... tất cả khiến cậu phải thốt lên rằng trên đời này có nhiều người, nhiều chuyện thật khó hiểu. Vì là “ma mới” nên thầy giáo hay bị lũ học trò nghịch ngợm rình rập chòng ghẹo. Cậu vẫn không thay đổi tâm tính chính trực. “Này xem đi, ở đời, ăn ở ngay thẳng mà không được việc, thì có cách nào khác được việc bây giờ?” [4, tr. 130], đó là chủ trương bất di bất dịch của Cậu ấm.

Trong cái xã hội ngày càng khác đi ấy, cậu bị coi là kẻ bên lề, điên dại và ngu ngốc. Nhưng cậu có tấm lòng thanh thản và trong sáng mà có lẽ ít người có được. Vậy mà cuối cùng, cậu cũng đành từ bỏ. Cậu không thể tiếp tục ở lại nơi ấy, cậu trở về với Tokyo, trở về với bà Kiyō, trở về với những “ngây thơ” vẹn nguyên của lòng mình. Có thể nhiều người sẽ coi đó là trốn chạy, là từ bỏ, nhưng có lẽ đó là cách duy nhất để giữ cho tâm hồn cậu còn đẹp. Bởi chỉ với một mình cậu làm sao có thể thay đổi cả một xã hội đang quay cuồng trong những đổi thay phức tạp ấy.

2.2. Thực trạng giáo dục thời kì Minh Trị trong *Cậu ấm ngây thơ*

Cậu ấm ngây thơ của Soseki ra đời vào giai đoạn cải cách giáo dục ở Nhật Bản thời Minh Trị. Đây là giai đoạn chứa nhiều đấu tranh, mâu thuẫn, loại trừ giữa những cái cũ và mới, tích cực và tiêu cực.

Những biểu hiện tiêu cực của giáo dục Nhật Bản dần hiện lên một cách hết sức sinh động và cụ thể qua từng trang viết của Soseki. Đó có thể là những nội quy lạc hậu, khuôn phép, sáo rỗng, lối dạy học “tầm chương trích cú” có cội rễ từ lối giáo dục theo Nho giáo trước kia, hoặc đó là những biểu hiện của sự bất công, chia bè phái, nịnh bợ, cơ hội, tha hóa về mặt đạo đức ở những con người đại diện cho giáo dục. Và hậu quả của nền giáo dục ấy là cả một thế hệ học trò chẳng khác gì những tên du đãng.

Lối giáo dục Khổng giáo đã có lịch sử rất lâu đời ở Nhật Bản. Lối giáo dục ấy quá chú trọng “hư học” (Kyogaku) cho nên đã tạo ra một xã hội chuộng bằng cấp, người có địa vị cao nghiêm nhiên có tất cả quyền hành và quyền lợi. Trong *Cậu ấm ngây thơ*, Lũng (hiệu trưởng) và Áo Đơ (hiệu phó) được miễn trực đêm vì là người có chức quyền, Cậu

ấm cảm thấy vô cùng bất công, anh ta cho rằng họ đã dạy ít, lương cao giờ còn miễn trực đêm. Nhưng đó là điều ai cũng chấp nhận như một chân lý nên sự bất bình của một mình Cậu ấm cũng chẳng giải quyết được điều gì. Ông hiệu trưởng với biệt danh là Lũng nắm quyền hành, cách nói chuyện lươn lẹo, khôn ngoan, lúc nào cũng muốn điều khiển người khác theo ý của mình. Khi mới đến trường nhận việc, Cậu ấm phải gặp thầy hiệu trưởng, đó là điều hết sức hợp lí. Nhưng việc bắt anh phải cầm tờ công lệnh đưa cho từng người xem thì đó là quy định hết sức rập khuôn, buồn cười và “giống hệt kịch múa trong nhà chùa”. Nhím đọc cho Cậu ấm một câu đúc kết “*Might is right*” (chân lý thuộc về kẻ mạnh) [4, tr. 66].

Có thể nói, trong lúc giáo dục Nhật Bản đang hít thở bầu không khí Hán học lúc bấy giờ thì những quan điểm của Natsume Soseki quả thật trở thành một làn gió mới mẻ ít nhiều lay chuyển tư duy giáo dục của người Nhật.

Những “ung nhọt” trong nền giáo dục đều bị phanh phui trong tác phẩm *Cậu ấm ngây thơ*: cái xấu của giáo dục không những nằm ở nội quy lạc hậu mà còn ở hành động sai trái của những con người đại diện cho giáo dục. Áo Đơ đường đường là hiệu phó nhưng lại là một người tha hóa về nhân cách, một kẻ hai mặt, xúi bẩy học trò hãm hại thầy giáo, theo đuổi vợ của đồng nghiệp, sống đạo đức giả nhưng lại căm đoán người khác thỏa mãn nhu cầu của mình: “Giáo viên trung học vốn dĩ thuộc tầng lớp có địa vị cao trong xã hội. Vì thế cho nên không chỉ đi tìm những thú vui vật chất tầm thường. Nếu cứ lao vào những chỗ đó thì phẩm cách con người cũng bị tiêm nhiễm những cái xấu, trở nên tầm thường. Nhưng có điều, chúng ta là những con người. Là con người mà về cái nơi thôn quê hẻo lánh này, nếu không có một sở thích nào thì kẻ cũng khó. Phải chăng ta nên đi câu cá, tìm đọc những sách văn học, hay làm thơ... nghĩa là đi tìm một sự thú vui về tinh thần cao thượng nào đó” [4, tr. 127].

Với những kẻ như thế, công tư thường không phân minh. Vì thù riêng mà Áo Đơ đã cố tình khoa trương, nói xấu sự việc Nhím và Cậu ấm can ngăn vụ đánh nhau của các học sinh đến nỗi Nhím bị đuổi việc. Trường học đã bắt tay với báo chí nhằm

mong muốn “trừ khử” những người tốt, những nhà giáo chân chính như Nhím và Cậu ấm.

Trường học là nơi giáo viên giáo dục học sinh, làm gương cho học sinh. Nhưng trong tiểu thuyết này, ta thấy giáo viên ít trăn trở về điều đó. Cái họ nghĩ là làm sao để đối phó với nhau, làm sao để mang được lợi ích về mình mà thôi. Họ lấy việc công để giải quyết những thù hằn đời tư. Bằng lời lẽ và hành động gian xảo của mình, Áo Đỏ đã khiến cho Hiệu trưởng phải chuyển Bí Đồ về công tác ở một vùng hẻo lánh, nhằm loại trừ đi tình địch và ngang nhiên cướp người yêu của Bí Đồ.

Hiệu trưởng, Hiệu phó dùng quyền lực của họ âm thầm quyết định mà không hỏi ý kiến về việc chuyển trường của Bí Đồ. Khi sự việc đã rồi, họ dùng mồm mép để nguy biện cho rằng mình làm như vậy cũng là vì kẻ khác. Những người hiền lành như Bí Đồ, vì cãi không lại, đành phải chấp nhận. Môi trường giáo dục những trường là một môi trường an toàn, là nơi người ta cảm thấy yên tâm nhất. Ấy vậy mà vẫn có những ức hiếp vô lí và hết sức tinh vi như thế.

Một thực tế cũng hết sức đáng buồn trong môi trường giáo dục đó là sự chia bè phái, nịnh bợ. Muốn tồn tại được, hoặc tồn tại bình yên trong môi trường giáo dục thì phải biết theo bè phái mạnh, phải biết nịnh bợ để cấp trên “chiếu cố” đến mình. Nếu thẳng thắn thì sẽ dễ dàng trở thành cái gai trong mắt của cấp trên, sẽ nhanh chóng bị loại trừ. Trong tiểu thuyết *Cậu ấm ngây thơ*, ta có thể thấy được điều đó:

Phe 1: Tanuki, Áo Đỏ, Hề Trống: phe có thể lực, quanh co, tinh vi, mồm mép → tồn tại.

Phe 2: Nhím, Cậu ấm, Bí Đồ → thẳng thắn, có những ý tưởng giáo dục tốt đẹp, yếu thế → không thể tồn tại (họ đều phải nghỉ việc hoặc chuyển trường).

Cách đào tạo học sinh nơi ngôi trường xa xôi hẻo lánh trong *Cậu ấm ngây thơ* cũng phơi bày một thực trạng giáo dục đáng báo động. Học trò vi phạm nội quy, trêu chọc và hỗn láo với thầy giáo nhưng nhà trường không dám trách phạt. Soseki đã xây dựng những giáo viên nhân mạnh ở khía cạnh đời thường, ông không xoáy sâu vào chuyên môn hay hình ảnh khuôn mẫu của họ ở trường, nhưng dụng công miêu tả kĩ cuộc sống sinh hoạt hàng ngày, đặc

biệt là mặt xấu của họ và bằng cách đó chân dung của những học sinh (sản phẩm đào tạo của những giáo viên như thế) hiện lên qua những hành động vô học mà chẳng cần gia công miêu tả nhiều. Chi tiết ăn mừng nước Nhật thắng trận trong *Cậu ấm ngây thơ* thực chất là chi tiết mỉa mai, trong không khí tự hào khi quốc gia chiến thắng thì học sinh hai trường (những con người được đào tạo dưới chính sách giáo dục của nhà nước đó) đang ầu ẩu, nó như một chiến trường thu nhỏ, mô phỏng lại cuộc chiến tranh mà nước Nhật vừa thắng trận. Học trò trong tác phẩm của Soseki là những người không xứng đáng ngồi trên ghế nhà trường. Từ *Tôi là con mèo* đến *Cậu ấm ngây thơ*, những học sinh hiện lên như những tên du đãng.

Thời Minh Trị là thời kỳ thiết lập chế độ giáo dục học đường và ngôn ngữ giảng dạy trong trường là ngôn ngữ chuẩn Tokyo. Tuy nhiên, từ học trò đến giáo viên người bản xứ đều quen dùng phương ngữ, nên xem việc nói ngôn ngữ phổ thông như là sự dị biệt văn hoá, giống như nói tiếng nước ngoài. Trong thời kỳ xác lập thông lệ viết tiểu thuyết hiện đại bằng ngôn ngữ nói, qua câu chuyện kể về “tôi” trăn trở với phương ngữ Matsuyama, có thể thấy Soseki xoáy vào thực tế về khuynh hướng đồng hoá phương ngữ các vùng vào ngôn ngữ phổ thông trong quá trình hiện đại hoá đang diễn ra trong giáo dục học đường.

Tác phẩm đã tập trung nêu bật sự khác biệt giữa phương ngữ Matsuyama và tiếng Nhật phổ thông. Dù thầy giáo xưng “tôi” dùng văn nói của vùng Edo thì học trò vẫn giữ cách nói theo phương ngữ Matsuyama. “Tôi” trăn trở về việc xoá bỏ khoảng cách giữa hai cách nói đó nhưng vẫn hiểu được vấn đề tồn tại giữa phương ngữ và ngôn ngữ chuẩn Tokyo.

2.3. Những ý tưởng giáo dục mới mẻ trong *Cậu ấm ngây thơ*

Một điều đáng buồn đó là những ý tưởng giáo dục mới mẻ, mang tính tiến bộ, cải cách lại thuộc về những người yếu thế, không có quyền lực trong trường học. Đó chính là những giáo viên bình thường như Nhím, Cậu ấm. Họ được phát biểu, nhưng kết cục là những ý nghĩ tiến bộ, đúng đắn của họ luôn bị tư tưởng bảo thủ của cấp trên gạt bỏ.

Qua lời nói và hành động của Cậu ấm và Nhím, hình ảnh người thầy chân chính dần dần hiện ra. Có thể đối với những nhân vật trong truyện, Cậu ấm là ngô nghê, ngốc nghếch, nhưng khi đọc những dòng viết về suy nghĩ của cậu, chúng ta lại thấy đó dường như là những phát ngôn cho giáo dục. Tất cả đều nhân danh vì những cái tốt đẹp để nói, có những phát ngôn tuy đơn giản, ngô nghê nhưng xem ra đó lại là phát ngôn thực thụ của giáo dục (Cậu ấm) chứ không phải lối phát ngôn sáo rỗng, hình thức (Áo Đỏ, Hề Trống, Hiệu trưởng).

Theo Cậu ấm, giáo dục phải gắn với thực tế, vì có như vậy, học sinh mới biết cách sống, biết cách cư xử, những kiến thức học được ở trường mới thực sự hữu ích: “Xem ra trên đời này phần lớn người ta chỉ khuyên nhau phải xấu đi. Hình như mọi người tin rằng nếu không phải là kẻ tồi tệ thì không thể thành công trong xã hội được. Nếu thỉnh thoảng có gặp một ai trung thực, thẳng thắn thì họ tỏ ra khinh miệt, cố ý chê bai nào là “Cậu ấm ngây thơ”, nào là “nhãi nhép”. Nếu thế thì ở các trường tiểu học, trung học, đừng có dạy luân lý cho học sinh là phải trung thực, không được nói dối... nữa có hơn không? Sao không dạy cho học sinh những phương pháp dối trá, nghệ thuật lừa đảo, không tin ai cả, để mà đào tạo những con người thành đạt, vừa mang lại lợi ích cho xã hội vừa mang lại lợi ích cho những học sinh đó!?” (...) một xã hội mà sự đơn giản, sự trung thực trở thành trò cười thì thật là hết chỗ nói” [4, tr. 101].

Một thời kì dài giáo dục Nhật Bản chịu ảnh hưởng của lối giáo dục theo Nho giáo của Trung Quốc. Cậu ấm lên tiếng phê phán lối giáo dục đó, vì nó sẽ dẫn đến những kết quả chẳng tốt đẹp gì, chỉ có hình thức, không có nội dung: “Thật là thảm hại! Từ nhỏ chúng đã được giáo dục như thế, cho nên chúng trở thành những tiểu nhân cằn cỗi như cây phong trong chậu cảnh” [4, tr. 75]. Học hỏi phương Tây là tốt nhưng học những gì và học như thế nào chứ không phải học hỏi một cách rập khuôn và máy móc (Áo Đỏ còn có tật xấu là thường gán cho những sự vật, hiện tượng mà hắn nói đến một cái tên Tây nào đó mà hắn ta lấy ra từ một quyển tạp chí Tây phương luôn đem kê kê bên mình).

Dù trong mắt các giáo viên trong trường, Cậu ấm thật sự là một kẻ rất ngây thơ, buồn cười, nhưng thực chất anh lại là một tấm gương sáng về phẩm chất của nhà giáo khi anh mạnh dạn nhận khuyết điểm của mình, không quanh co, mồm mép: “Đúng là trong giờ trực tôi đã đi đến suối nước nóng. Việc này tôi hoàn toàn sai. Tôi xin nhận khuyết điểm” [4, tr. 50].

Cậu ấm là một người biết xem trọng đạo lý, sống thẳng thắn, đơn giản. Bên cạnh Cậu ấm, Nhím cũng là hình ảnh một người thầy mẫu mực với những lời phát biểu đúng đắn và tiến bộ: “Tôi nghĩ rằng tinh thần giáo dục chính là ở chỗ không chỉ dạy cho học sinh về học vấn mà còn khuyến khích sự lành mạnh, cao thượng, chính trực và quân tử. Đồng thời loại trừ, tẩy rửa tất cả những mầm mống hư hỏng, xấu xa, mang tính chất thấp hèn, mọi rợ, ma giáo, độc ác. Nếu chúng ta sợ học sinh sẽ phản ứng, làm loạn hơn nữa rồi né tránh nhất thời thì đến bao giờ mới sửa được cái thói xấu này? Chính là nhằm ngăn chặn, loại trừ cái thói quen xấu xa này mà chúng ta dạy học ở cái trường này. Vậy mà chúng ta lại muốn bỏ qua những chuyện này thì tôi nghĩ rằng ngay từ đầu chúng ta không nên làm nghề giáo mới phải” [4, tr. 123].

Năm 1889, triều đình Minh Trị ban bố sắc lệnh giáo dục. Theo sắc lệnh giáo dục, nền giáo dục mới nhằm mục đích đem lại những giá trị tinh thần tiến bộ. Bên cạnh đó, cũng trong sắc lệnh này, triều đình khuyến khích nhân dân không được quên nền tảng Nho giáo xưa, tuyên dương tinh thần thượng võ cổ truyền vốn có của người Nhật, nhưng cũng học hỏi văn hoá các nước phương Tây.

Theo đạo luật năm 1878, mỗi tỉnh ở Nhật Bản ít nhất phải có một trường sư phạm. Giáo viên với tư cách là “người truyền bá tri thức” phải hội tụ đủ các yếu tố đức và tài. Chính quyền Minh Trị coi việc đào tạo đội ngũ giáo viên là yếu tố tiên quyết cho một nền giáo dục có chất lượng cao, gián tiếp phục vụ cho công cuộc cải cách trên các lĩnh vực cụ thể khác. Điều này cho đến nay vẫn được khẳng định bởi chất lượng của các lớp học trò, các thành viên của xã hội hay rộng hơn là sự phát triển của kinh tế - chính trị - xã hội phụ thuộc rất nhiều vào đội ngũ “kỹ sư tâm hồn” này.

Trước những sắc lệnh và đạo luật về giáo dục ấy, Soseki đã phản ánh một thực tế đáng buồn đang hiện hữu trong nền giáo dục Nhật Bản. Thời Minh Trị, chế độ giáo dục được thay đổi một cách tích cực về mọi mặt, Thiên hoàng đưa ra nhiều chính sách đổi mới mang lại nhiều kết quả tích cực. Tuy nhiên, qua tác phẩm của mình, Soseki đã đặt ra nhiều vấn đề đáng để chúng ta suy nghĩ. Những cái thay đổi đó chỉ là những yếu tố bề rộng, bên ngoài. Nếu không kịp nhìn thấy những vấn đề ở chiều sâu thì sự phát triển rộng lớn ấy sẽ rất dễ lung lay. Bởi vì cốt lõi của giáo dục không phải nằm ở hệ thống trường học, những điều lệ, quy định sáo rỗng mà nó nằm ở chính cái tâm của người thầy. Hơn ai hết, chính Cậu ấm - dù ngốc nghếch nhưng ngay thẳng - đã làm được điều mà ít người thầy giáo nào làm được, bởi vì anh biết theo đúng một đường đạo lý ngay thẳng mà đi, không quanh co, chối bỏ hay trốn tránh trách nhiệm như những người khác.

Cậu ấm ngây thơ nói về môi trường giáo dục Nhật Bản trong thực tế. Nó hoàn toàn nằm ngoài những lí thuyết tốt đẹp, những hình mẫu mà các nhà cải cách muốn hướng tới. Đó là một hiện thực sống động nhất về môi trường giáo dục Nhật Bản. Dù mang không khí vui vẻ nhưng tiểu thuyết này cũng mang đến nhiều suy nghĩ cho người đọc sau tiếng cười. Cậu ấm trở về Edo và không còn gặp lại người đồng nghiệp khảng khái của mình nữa. Cái kết thúc ấy cũng nói lên một điều rằng: những người ngay thẳng, chính trực như Cậu ấm và Nhím khó sống được trong môi trường thấp kém, đầy cặn bã. Những con người thực sự là người của giáo dục lại không thể tồn tại trong môi trường giáo dục và môi trường giáo dục đã không còn là một môi trường giáo dục thực thụ.

3. Kết luận

Natsume Soseki là một văn mới tiêu biểu của văn học Nhật Bản. Ông là người có vai trò chủ chốt trong nền văn học cận và hiện đại Nhật Bản, là nhà văn có ảnh hưởng lớn nhất trong toàn bộ thời kỳ tiền hành công cuộc hiện đại hóa của Nhật. Soseki ý thức rất rõ về những lầm lạc xảy ra trong quá trình tiến bộ quá nhanh của xã hội Nhật Bản thời

Minh Trị. Chúng đã gây ra những khổ não cho bản thân mỗi người. Ông đóng tiếng chuông cảnh báo Nhật Bản phải có thái độ tỉnh táo khi tiếp thu văn hóa Tây Phương.

Không cần một bản báo cáo nào về kết quả học tập, đạo đức của học sinh hay thành tích của giáo viên, chỉ bằng ngòi bút đầy hóm hỉnh của mình, Soseki đã nói lên một cách thấu đáo và sâu sắc nhất, nhân văn nhất về hiện trạng của môi trường giáo dục không chỉ thời Minh Trị mà nó còn là của thời hiện đại. Thực trạng ấy không chỉ xảy ra với Nhật Bản mà còn đối với nhiều nơi trên thế giới, trong đó có Việt Nam. Soseki đã nói đến những điều ít ai nói tới nhưng lại chính là một thực tế nhức nhối có thực trong môi trường giáo dục. Ông khiến những người giáo viên phải suy nghĩ lại về hành động, đạo đức, cách ứng xử của mình. Soseki đã chuẩn đúng căn bệnh của giáo dục Nhật Bản nói riêng, giáo dục ở nhiều nơi nói chung. Tác phẩm *Cậu ấm ngây thơ* đã góp một tiếng nói để xây dựng một nền giáo dục Nhật Bản tốt đẹp hơn, từ đó cũng gợi mở những ý tưởng thiết thực cho quá trình cải cách giáo dục ở Việt Nam hiện nay./.

Chú thích:

(*) Sách Khuyến học của nhà giáo dục và học giả nổi tiếng người Nhật Fukizawa Yukichi (1835 - 1901) đề cập đến tinh thần cơ bản của con người và mục đích thực thụ của học vấn. Tác phẩm đã làm lay chuyển tâm lý người Nhật Bản dưới thời Minh Trị. Với tuyên ngôn “trời không tạo ra người đứng trên người và cũng không tạo ra người đứng dưới người”, ông khẳng định mọi người sinh ra đều bình đẳng và nếu có khác biệt là do trình độ học vấn. Fukuzawa Yukichi phê phán lối học “tù chương” và nhấn mạnh Nhật Bản phải xây dựng nền học vấn dựa trên “thực tế”, việc tiếp thu văn minh phương Tây phải có chọn lọc. Quan điểm xuyên suốt cuốn sách là “làm thế nào để bảo vệ nền độc lập Nhật Bản” trong bối cảnh các cường quốc phương Tây đang muốn biến toàn bộ châu Á thành thuộc địa. Fukizawa Yukichi là người đã khai sáng tinh thần quốc dân Nhật Bản, đem lại linh hồn, động lực và sự hậu thuẫn tinh thần cho công cuộc duy tân của chính phủ Minh Trị.

Tài liệu tham khảo

- [1]. Nhật Chiêu (2009), *Văn học Nhật Bản từ khởi thủy đến 1868*, NXB Giáo Dục, Hà Nội.
- [2]. Dương Thu Hằng (2010), “Học - một giải pháp của hiện đại và văn minh, nhìn từ “Khuyến học” của Fukuzawa Yukichi và “Văn minh tân học sách” của phong trào 90 duy tân Việt Nam”, Hội thảo *Quá trình hiện đại hóa văn học Nhật Bản và các nước khu vực văn hóa chữ Hán: Việt Nam, Trung Quốc, Hàn Quốc*, Trung tâm Giao lưu văn hóa Nhật Bản tại Việt Nam, Thành phố Hồ Chí Minh.
- [3]. Nguyễn Tuấn Khanh (2011), *Những cây bút kiệt xuất trong văn học Nhật Bản hiện đại*, NXB Khoa học Xã hội, Hà Nội.
- [4]. Natsume Soseki (Dịch giả Bùi Thị Loan) (2006), *Cậu ấm ngây thơ (Botchan)*, NXB Hội Nhà Văn, Thành phố Hồ Chí Minh.
- [5]. Bùi Thanh Phương (2009), *Vấn đề con người cá nhân trong các sáng tác thời kì đầu của Natsume Soseki*, Luận văn Thạc sĩ, Trường Đại học Sư phạm, Thành phố Hồ Chí Minh.
- [6]. Tokunaga Mitsuhiro (2010), “Sự hình thành các sáng tác của Natsume Soseki - Nhìn từ quá trình ra đời của tiểu thuyết cận đại”, Hội thảo *Quá trình hiện đại hóa văn học Nhật Bản và các nước khu vực văn hóa chữ Hán: Việt Nam, Trung Quốc, Hàn Quốc*, Trung tâm Giao lưu văn hóa Nhật Bản tại Việt Nam, Thành phố Hồ Chí Minh.
- [7]. Nguyễn Nam Trân (2011), *Tổng quan lịch sử văn học Nhật Bản*, NXB Giáo Dục Việt Nam, Hà Nội.

**“BOTCHAN” OF NATSUME SOSEKI AND JAPANESE EDUCATION ISSUES
IN THE MEIJI PERIOD****Summary**

Natsume Soseki is considered one of the pillars of modern Japanese literature. His writing career is rich with more than twenty novels, numerous poems and essays. "Botchan" is Natsume Soseki's first-period satirical novel. It not only pictures Japanese people's soul beauty, but also addresses the educational situation of the Meiji period with urgent innovatives.

Keywords: Botchan, Natsume Soseki, Japanese education in Meiji period, modern Japanese literature.

Ngày nhận bài: 13/02/2017; Ngày nhận lại: 22/3/2018; Ngày duyệt đăng: 26/4/2018.